

Польські письменники в рецепції Дмитра Павличка

У статті проаналізовано перекладацький та публіцистичний доробок Д. Павличка, присвячений найяскравішим представникам польської літератури, які близькі за духом чи тематично творчості самого автора. Впродовж творчого шляху митець часто звертається до польської літератури. Важливе значення надає Д. Павличко перекладній літературі, яка нарощує загальнолюдський арсенал духовних цінностей, виховує гуманну свідомість. Про це він наголошує у своїх виступах, публіцистичних та літературно-критичних статтях і в перекладах. Д. Павличко перекладає твори тих письменників, які йому імпонують, а також пише передмови до антологій та збірок, статті про митців, яких зустрічав особисто чи зацікавився їхньою творчістю. Він активно пропагує миротворчі, дружні контакти української літератури та намагається розглядати її в контексті сучасних йому процесів і тенденцій розвитку світових культур.

Ключові слова: перекладацький та публіцистичний доробок, польська література, стаття, передмова, аналіз творчості, провідні мотиви.

Українська література дала світові сотні самобутніх талантів, які були й залишаються творцями минулого, сучасності та майбутнього світової культури. У цьому ряду значне місце займає і постать Д. Павличка – поета, перекладача, публіциста, критика, літературознавця, громадського і політичного діяча. Його доробок перебуває у полі зору читачів, критиків і дослідників-літературознавців від часу виходу першої збірки поезій «Любов і ненависть» (1953) і по сьогодні, коли пройдено вже більш як сімдесятилітній шлях у літературі, видано десятки збірок, книги перекладів, збірки публіцистичних і літературознавчих праць, різні за тематикою та жанром статті у журналах та періодичних виданнях.

Творчий здобуток Д. Павличка розкриває той інтелектуально-естетичний світ, в якому живе він сам, дозволяє вловити засвоєні ним думки, риси майстерності, духовні та моральні порухи. Присутність автора відчувається не тільки в тому, що через призму його сприйняття, розуміння й трактування бачимо досліджувані особистості, а в атмосфері довіри і взаєморозуміння, котру створює своєю манерою оповіді публіцист.

Аналіз досліджень, присвячених творчості Д. Павличка, показує, що більшою мірою досліджувалася його поетична творчість

(В. Земляк, М. Ільницький, В. Моренець, Ю. Бурляй, Г. Вознюк, Р. Іванчук, П. Кононенко, Р. Лубківський, О. Никанорова, Н. Костенко, С. Барабаш, Л. Скирда). Вся творчість, в тому числі й публіцистична та літературно-критично аналізується у праці М. Ільницького. Публіцистиці Д. Павличка присвячено дисертаційне дослідження О. Теребус.

Мета статті – проаналізувати публіцистичні й літературознавчі праці, а також збірки перекладів Д. Павличка, присвячені польським письменникам.

Д. Павличко – активний учасник міжнародного культурного спілкування, справжній авторитет у ньому. Митець пише ряд статей, що не обмежуються лише українською культурою. Географія його мистецьких інтересів широка: Білорусія, Росія, Латвія, Естонія, Башкирія, Болгарія, Польща, Чехія, Словачія, Франція, Куба, Іспанія та інші країни на культурній карті публіциста.

Важливе значення надає митець перекладній літературі, яка нарощує загальнолюдський арсенал духовних цінностей, виховує гуманну свідомість. Про це Д. Павличко наголошує у своїх виступах, публіцистичних та літературно-критичних статтях і, врешті, практично, у перекладах. Процес збагачення традицією минулого і взаємовпливів, взаємоперегуків культур відбувався у багатьох планах та напрямках. Безпосереднє пізнання поєднувалося з осмисленням і творчим сприйняттям досвіду.

Для Д. Павличка переклад чужої літератури українською мовою є одним зі способів доторкнутися до загальнолюдських духовних святинь. У статті-передмові «Поезія Христо Ботева» (1976) митець зманіфестує роль перекладної літератури, підкреслює, що переклади – це «вияв закономірної необхідності, яку відчуває кожне нове покоління, наново перекладати найцінніші пам'ятки світової літератури, створювати безперервну традицію засвоєння тих пам'яток, виробляти відчуття їх приналежності до нашої культури» [5, с. 245].

Продовження цієї думки звучить в передмові до видання антології польської поезії – «Дзвони зимою» (2000), де автор запевняє, що літературні взаємини між народами існують і мають велике значення для справжнього порозуміння між ними.

Винятковий інтерес Д. Павличка до польської культури, літератури. У передмові до антології польської поезії «Дзвони

зимою» (2000) автор пояснює свою зацікавленість, захоханість у польську поезію та її яскравих представників. Він каже, що польська поезія «значно більшою мірою й набагато інтенсивніше, хоч так само з певним опізненням, як українська поезія, проходила важливі етапи свого розвитку на базі європейського Відродження і бароко. А в новіших часах не лише орієнтувалася на європейські новації, але й сама творила оригінальні зразки формального новаторства» [5, с. 5].

Говорячи про польську поезію, Д. Павличко звертає увагу на «універсальні мотиви» [1, с. 9], що були закладені у «польське поетичне слово ще у 16 ст. Яном Кохановським та його послідовниками, розвинуті великими романтиками в 19 ст. (особливу роль у цій справі одіграв Ципріан Норвід), у 20 ст. не лише захопили, але й винесли на вершини світового визнання Нобелівських лауреатів Чеслава Мілоша та Віславу Шимборську, а також не вінчаних лауреатством Збігнева Герберта й Тадеуша Ружевича» [1, с. 9].

У творчому доробку митця є кілька видань перекладів: «Антологія польської поезії» (1979), збірка «Переклади», «Антологія словацької поезії ХХ ст.» (1997), антологія польської поезії «Дзвони зимою» (2000) та трохи ширша антологія «50 польських поетів» (2001). Цей ряд можна продовжити багатьма публікаціями в пресі, а також на сторінках журналу «Всесвіт».

Д. Павличко, говорячи про «Антологію польської поезії» 1979 року, наголошує, що «відчував неповноцінність, просто-таки скаліченість того видання» [1, с. 7] через цензуру. І, намагаючись загоїти рани, плекав надію на нове видання, роблячи нові переклади, зберігаючи та доопрацьовуючи старі. Завдяки відчуттю «неповного і несправедливого уявлення в Україні про польську поезію» [1, с. 7] через події, пов'язані з новою історичною добою, «що розпочалася майже одночасно для Польщі і України, коли, нарешті, прийшла національна і ринкова свобода» [1, с. 6], український читач отримав «підбірку творів сучасної і навіть ультрасучасної польської поезії» [1, с. 6] – від Я. Кохановського, А. Міцкевича, Ц. Норвіда, до Я. Івашкевича, до представників молодого покоління П. Целеша, А. Сосновського та багатьох інших.

У 1985 році художні переклади Д. Павличка були висунуті на здобуття премії імені М. Рильського.

У статті «Портрет в одному кольорі» П. Мовчан назвав Д. Павличка «ціле поняття. ... цілий вузол асоціацій» [3, с. 6]. Поет,

перекладач, критик, літературознавець, політичний діяч. І в кожній з цих галузей він продовжує плідно працювати і тепер. Письменник належить до тієї категорії літераторів, які не обмежуються одним видом творчості чи одним жанром. Літературознавство, критика, перекладацтво є внутрішньою потребою його душі й інтелекту, виявом розуміння ролі письменника в літературному та громадському житті.

«Побудженням до написання багатьох літературно-критичних нарисів автора була його перекладацька робота» [2, с. 172] – зауважує М. Ільницький. Дослідник зазначає, що у статтях Д. Павличка про поетів, твори яких він перекладав, є спостереження над поетикою митців і багато свіжих думок про «риси нової образності» [2, с. 174].

Серед письменницького загалу Д. Павличко вихоплює ті постаті, творчість яких викликає небуденну зацікавленість і певним чином пов'язана з Україною. До найвидатніших постатей польської літератури належать вихідці з України Юліуш Словацький, Леопольд Стафф, Ярослав Івашкевич, Збігнев Герберт, Анджей Кусневич.

Д. Павличку належать численні образні визначення щодо конкретного твору з художнього доробку письменників, наприклад, дослідник говорить про маленьке оповідання Я. Івашкевича «Ікар», яке «могло б мати так само поетичне втілення, бо вся його оповідна побудова вкладається в брейгелівську живописну метафору, але в прозовому, суворому виконанні він набуває дивовижної досконалості, переконує і змушує здригнутися, обпалює вогнем серце» [6, с. 305].

Стаття-спогад «Два дні з Ярославом Івашкевичем» (1982) народилася після зустрічі у 1977 р. з польським письменником. Знайомство з Я. Івашкевичем було творчо-плідним: з'явився ряд статей, в тому числі «Уклін Ярославу Івашкевичу» (1978), дослідницька стаття «Уранія – його сестра і муза» (1984).

Стаття «Новели Ярослава Івашкевича» (1974) передусе особистому знайомству з письменником, де автор розглядає творчість Я. Івашкевича як поєднання українських вражень дитинства і юності із явищами європейської культури. «Видається мені, що високі тополі, неодноразово описані Івашкевичем, так полюбились письменникові тому, що їх він звик бачити з дитинства на українських горизонтах. Івашкевич носить у своїй душі ... небеса свого дитинства, краєвиди юності, ...» [5, с. 302]. За оцінкою Д. Павличка, Я. Івашкевич належить

до «найпечальніших письменників світу, і разом з тим він – один з найдивовижніших майстрів, які вміють філософський смуток обертати в просвітлену снагу життєлюбства» [6, с. 209]. А «меланхолійна, інколи з трагічними нотами» [6, с. 291] лірика Я. Івашкевича нагадує «враження від плину спокійної й широченної ріки, яка ніби каже, що на її берегах за тисячоліття пройшло безліч різного люду і що сама вона тече в море, де має зникнути, та не боїться, а прагне того моря, бо життя – це рух, а вічні тільки народи й витвори їхніх благословенних геніїв» [6, с. 291].

У 1974 році була написана передмова до книги Я. Івашкевича «Новели Ярослава Івашкевича», де автор розглядає творчість польського письменника як поєднання українських вражень дитинства і юності із явищами європейської культури. «Видається мені, що високі тополі, неодноразово описані Івашкевичем, так полюбились письменникові тому, що їх він звик бачити з дитинства на українських горизонтах. Івашкевич носить у своїй душі, ... небеса свого дитинства, краєвиди юності, ...» [5, с. 302]. Була ще передмова до видання творів Я. Івашкевича у 1979 році. Стаття «Уклін Ярославу Івашкевичу» (1978) та стаття-спогад «Два дні з Ярославом Івашкевичем» (1982) народилися після зустрічі у 1977 р. з польським письменником, а також дослідницька стаття «Уранія – його сестра і муза» (1984).

За оцінкою Д. Павличка Я. Івашкевич належить до «найпечальніших письменників світу, і разом з тим він – один з найдивовижніших майстрів, які вміють філософський смуток обертати в просвітлену снагу життєлюбства» [4, с. 209]. А «меланхолійна, інколи з трагічними нотами» [6, с. 291] лірика Я. Івашкевича нагадує «враження від плину спокійної й широченної ріки, яка ніби каже, що на її берегах за тисячоліття пройшло безліч різного люду і що сама вона тече в море, де має зникнути, та не боїться, а прагне того моря, бо життя – це рух, а вічні тільки народи й витвори їхніх благословенних геніїв» [6, с. 291].

У передмові до «Антології польських поетів» Д. Павличко каже, що Францішек Карпінський – «тонкий лірик ...», Болеслав Лесьмян – майстер світового класу філософського і любовного вірша, Антоні Словінський – вартий нашої глибокої шани навіть за один вірш «Границя», Константи Ідельфонс Галчинський – блискучий сатирик, у насмішках якого море печалі, Юзеф Чехович – співець люблінських

святинь і волинських вражень, Тадеуш Новак – трагічний виразник прощання з цінностями патріархального польського села» [1, с. 3].

«Титаном польського і світового письменства» назвав Д. Павличко Ю. Словацького в однойменній статті, написаній у 1979 році до 170-ліття з дня народження митця. У 90-і роки й пізніше ім'я польського романтика дуже часто зустрічається у публіцистиці Д. Павличка. «Юліуш Словацький і Центральна Європа» (1999), «Ангеллі – актуальний для України твір Юліуша Словацького» (1999), «Польський геній – пророк України» (2001) – ці та інші статті й виступи присвячені видатному поетові.

Д. Павличко у статті «Титан польського і світового письменства» досить поетично каже про Ю. Словацького, що «він, мов небеса, то виблискує чистотою, то покривається хмарами, то світить лагідним сонцем, то засліплює блискавицями, гарними, не свідомими своєї руйнівної сили» [6, с. 281]. Багато творів митця присвячені Україні, його серце «так любило її народ» [6, с. 281].

Публіцист постійно звертається до аналізу творчості Ю. Словацького, до питання про те, як і що з української історії сприймав польський поет. Поет звертається до України як до своєї «давньої вітчизни». В цих звертаннях, каже Д. Павличко у статті «Юліуш Словацький і Центральна Європа», можна відчувати, що «поет, з одного боку, трактував українські землі як частину Польщі (що сприймається українцями як зневага), але з другого боку, поет був настільки закоханий в лицарські звичаї запорозьких козаків, настільки критично ставився до польських магнатів, які з українського козацтва зробили свого ворога, що подекуди говорив про Україну як про щось абсолютно відрубне від Польщі, вічне й неповторне у своєму духовному, непокірному, закоханому у свободу бутті» [7, с. 577]. Таке протиставлення України і Польщі було для Ю. Словацького постійним болючим переживанням.

Творчість Ю. Словацького, на думку Д. Павличка, можна трактувати як пересторогу «від надмірного захоплення тверезою, матеріалістичною системою життя» [7, с. 579]. Публіцист каже, що поет жив проблемами світу, прагнув «пізнавати землю, по якій ходив, хотів наблизитися до людей, яких зустрічав у своїм вигнанім житті, в далеких подорожах. Його найкращі поеми нагадують репортажі з мандрівок шляхами Альп, середземноморських та близькосхідних земель» [7, с. 579].

Багато роздумів Д. Павличка присвячено відомому творові Ю. Словацького «Ангеллі». Цю поему було написано під час подорожі країнами Близького Сходу. Свого часу твір отримав схвальний відгук І. Франка. Через антиросійський характер за радянських часів українською мовою поема не перекладалась. Д. Павличко вперше познайомився з перекладом поеми, коли вже зробив власний. Зміст цього твору має «філософський, універсальний, світотворчий дух» [7, с. 580], – каже перекладач.

Д. Павличко у статті «Ангеллі» – актуальний для України твір Юліуша Словацького» (1999) називає цю поему «справжнім букетом, укладеним з різних квітів, трохи чудернацьких, але нев'янутих, він повен дивної свіжості і здорових пахощів» [7, с. 582]. Публіцист вибудовує аналогію між польською історією та польськими патріотами і ситуацією з українською демократією.

Творчість Ю. Словацького, на думку Д. Павличка, можна трактувати як пересторогу «від надмірного захоплення тверезою, матеріалістичною системою життя» [7, с. 579].

Вагомість досліджень Д. Павличка у глибинному проникненні в поезику, в естетичні шари. Тому критик приділяє велику увагу ролі таланту, художньому світовідчуттю, світосприйняттю та світорозумінню. Його праці підтверджують той факт, що справжня критика наближається до художньої літератури, і бере від неї образність, емоційність, публіцистичність.

Розлого й колоритно постають перед нами постаті тих письменників, із якими Д. Павличка єднала життєва і творча дружба. В розповідях про них психологічний портрет особливо тісно пов'язаний з портретом творчим. Літературний аналіз тепліє від вдало поміченої під час зустрічі чи розмови характерної риси вдачі, манери говорити тощо. Ці, кинуті наче ненароком, характеристики часом такі точні, що після них якось по-новому, глибше й проникливіше сприймаєш постать літератора.

Отже, у публіцистичному доробку Д. Павличка наявна масштабність бачення; в його полі зору багато представників різних літератур. Він активно пропагує миротворчі, дружні контакти української літератури, намагається розглядати її в контексті сучасних йому процесів і тенденцій розвитку світових культур, що є однією із віх перекладацької концепції письменника. До кожного видання перекладів він пише власну передмову. І не тільки як

публіцист, літературознавець, дослідник соціально-літературних джерел оригінальної творчості, а й як теоретик перекладу. І це надає його працям особливого звучання: ми бачимо й індивідуальні принципи відбору та перекладу, і перспективу загальнолітературну.

Широке коло проблем, питань, які Д. Павличко намагається розв'язати особисто чи поставити їх перед читачем, доповнюється не менш больовими точками, на які публіцист зверне свій погляд. Із цього ряду виділяється досить важливе питання взаємозв'язків національної та інших літератур. Зупиняється письменник на розширенні горизонтів досліджень за рахунок введення в публіцистичний та літературно-критичний обіг творів із літературного процесу інших країн. Зіставлення фактів однієї літератури з іншою поглиблено розкривають суть художніх явищ в обох літературах, вони не є механічним, зовнішньо-показовим аналізом.

Література

1. 50 польських поетів: Антологія польської поезії. Київ, 2001. 583 с.
2. Ільницький М. Дмитро Павличко: нарис творчості. Київ, 1985. 190 с.
3. Мовчан П. Портрет в одному кольорі. *Україна*. 1983. № 33. С. 6–7.
4. Павличко Д. Біля мужнього світла. Київ, 1988. 333 с.
5. Павличко Д. Магістралями слова. Київ, 1977. 310 с.
6. Павличко Д. Над глибинами. Київ, 1983. 424 с.
7. Павличко Д. Українська національна ідея. Київ, 2004. 771 с.

References

1. *50 polskykh poetiv: Antologia polskoi poezii* [50 Polish Poets: An Anthology of Polish Poetry.]. Kyiv, 2001. 583 p.
2. Ilnytskyj M. *Dmytro Pavlychko: narys tvorchosti* [Dmitry Pavlychko: An Outline of Creativity]. Kyiv, 1985. 190 p.
3. Movchan P. *Portret v odnomu kolori* [Portrait in one color]. *Ukraina*. 1983, no. 33. P. 6–7.
4. Pavlychko D. *Bilia muzhnogo svitla* [By the courageous light]. Kyiv, 1988. 333 p.
5. Pavlychko D. *Mahistraliamy slova* [Highways of the word]. Kyiv, 1977. 310 p.
6. Pavlychko D. *Nad hlybynamy* [Above the depths]. Kyiv, 1983. 424 p.
7. Pavlychko D. *Ukrainsra natsionalna ideia* [Ukrainian national idea]. Kyiv, 2004. 771 p.

Oksana Terebus. Polish Writers at the Reception of Dmytro Pavlychko. The translation and journalistic works of D. Pavlychko, which were dedicated to the brightest representatives of Polish literature, who are spiritually or thematically close to the author's works, are analyzed in the article. Dmytro Pavlychko is a poet, translator, publicist, literary critic, political and public figure. His works have been in

the field of view of readers and literary critics for more than seventy years, during which he has published dozens of collections, books with translations, collections of publications and literary studies, articles, which are different in themes and genre, in magazines and periodicals. Throughout his career, the artist often refers to Polish literature. D. Pavlychko attaches great importance to translated literature, which enhances the universal arsenal of spiritual values and fosters humane consciousness. He stresses on this in his speeches, publications, literary studies, and translations. D. Pavlychko translates the works of those writers whom he likes, and also writes forewords to anthologies and collections, articles about artists whom he met personally or was interested in their works. He actively promotes the peace-making, friendly contacts of Ukrainian literature and tries to consider it in the context of contemporary processes and trends of world cultures.

Key words: translation and publication, Polish literature, article, preword, analysis of works, leading motives.

Теребус Оксана Леонідівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри соціальних комунікацій Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, *ORCID ID*: 0000-0002-1493-6534; oksana_tereb@ukr.net

УДК 821.162

Ганна Шурмінська

Юзеф Дунін-Борковський та його «Слов'янські пісні» крізь призму елліністично-слов'янської проблематики

У статті представлено слов'янофільські тенденції розвитку польської поезії XIX ст. на прикладі «Слов'янських пісень» Юзефа Дуніна-Борковського. Письменник належав до літературної романтичної групи «Ziewonia», програмними засадами якої стали праці З.-Д. Ходаковського і К. Бродзінського. Дунін-Борковський увійшов у світ слов'янських пісень і ототожнив їх із елліністичними співами. Однак він відкинув тезу про лагідність слов'янської культури і доводив, що завдяки відвазі слов'ян їм вдалося вижити в історичних катаклізмах. Зважаючи на цивілізаційний досвід Еллади, доходимо до висновку, що декларована у «Слов'янських піснях» концепція тісних елліністично-слов'янських зв'язків не має під собою об'єктивного підґрунтя, а виникає виключно із слов'янофільських замилувань поета.

Ключові слова: неоеллінізм, слов'янофільські мотиви, літературна група «Ziewonia», елліністично-слов'янська проблематика, фольклор.